

Régióink a számok tükrében

Észak-Magyarország gazdasági és társadalmi viszonyai az ezredfordulón

A Központi Statisztikai Hivatal *A régió gazdasága és versenyképessége* c. sorozatában jelent meg az *Észak-Magyarország* c. kiadvány. A közel száz oldalas, táblázatokkal, grafikonokkal, diagramokkal gazdagon ellátott kötet szövegrészeinek felhasználásával készült az alábbi áttekintés, amely az észak-magyarországi gazdasági régió jelenlegi gazdasági és társadalmi viszonyairól ad számszerű áttekintést.

Népességi viszonyok

Magyarország népessége 2005. év végén 10,1 millió fő volt, 124 ezerrel, 1,2%-kal kevesebb, mint öt évvel korábban. Az ezredfordulót követően – Közép-Magyarország kivételével – minden régióban csökkent a lakosok száma, legszámottevőbben (több mint 3%-kal) Észak-Magyarországon. Itt 2005 végén közel 1,3 millió ember élt, az ország népességének 12,5%-a. A régió területe meghaladja a 13 ezer km²-t, 94 fő/km²-es népsűrűségével az ország 3. legsűrűbben lakott térsége. Régióin belül legsűrűbben lakott megye Borsod-Abaúj-Zemplén (100), ennél nagyobb népsűrűség országosan Pest (181), Komárom-Esztergom (139) és Győr-Moson-Sopron (105) megyét jellemzi.

Tovább gyengült Észak-Alföld és Észak-Magyarország népességmegtartó ereje, az előző térség 2005-ben 4,6; az utóbbi 3,8 ezres belföldi vándorlási veszteséget szenvedett el. A megyék közül legnagyobb vesztes Borsod-Abaúj-Zemplén, emellett Szabolcs-Szatmár-Bereg és Jász-Nagykun-Szolnok megye, ahonnan 2005-ben az előző sorrendben 3,4; 2,1; illetve 1,4 ezerrel többen költöztek el, mint ahányan odaköltöztek. Mindez nem véletlen, ugyanis e megyékben jóval az országos átlagot meghaladó a munkanélküliség, kedvezőtlenek az elhelyezkedés esélyei.

A népesség korstruktúrájában kedvezőtlen folyamatok zajlanak, amely a gyermeknépesség arányának mérséklődésében, emellett az időskorúak számának és arányának növekedésében nyilvánul meg. Az országban 2000-2005 között 0,7 százalékponttal nőtt a 65 évesek és annál idősebbek hányada, miközben 1,2 százalékponttal csökkent a 15 év alattiaké. 2005-ben első alkalommal fordult elő, hogy az időskorúak aránya (15,8%) meghaladta a gyermekkorúakét (15,4%). A régiók közül Közép-Magyarország korösszetétele a legkedvezőtlenebb, Észak-Alföldé a legkedvezőbb, az előző térségben a gyermekkorúak részesedése a legkisebb (14,3%), az utóbbiban pedig az időskorúaké (14,6%). Észak-Magyarországon a gyermek- és időskorú népesség közel azonos (16,6; illetve 16,1%-os) arányt képvisel. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a gyermekkorúak súlya (17,4%), ezzel szemben Heves és Nógrád megyében az időskorúaké (17,1; illetve 16,8%) a nagyobb.

Iskolázottság szempontjából Észak-Magyarországon a 15 éves és idősebb népesség 89%-a – négy évvel korábban 86%-a – legalább az általános iskola nyolc osztályát elvégezte, hányaduk országosan megközelítette a 92%-ot. A régiók rangsorában ez az arány a 6. helyhez elegendő. Ez a végzettség a férfiak körében nagyobb, mint a nőknél. A régióban a 18 évesek és idősebbek között a legalább középiskolai végzettséggel rendelkezők hányada 37% körüli, amely több mint 5 százalékponttal kisebb az országos átlagnál. Régióon belül ez az arány Heves megyében kimagasló (közel 41%), ezzel szemben Nógrádban a 35%-ot sem éri el. Mind régiós, mind országos szinten az a jellemző, hogy az érettségizettek aránya a nők körében magasabb: náluk ugyanis az érettségit nem adó szakmunkásképzés kevésbé jellemző, mint a férfiaknál, emellett a fiatalabb nők tanulási hajlandósága is nagyobb mértékű.

Az iskolai színvonal javulása ellenére 2005-ben továbbra is Észak-Magyarországon a legkisebb (10,8%) a 25 éves és idősebb népesség körében az egyetemi és főiskolai oklevéllel rendelkezők hányada. (A hazai átlag 14,7%.) A megyék közül Pest (13,9%), Győr-Moson-Sopron (13,8%) és Csongrád (13,5%) megyékben a legnagyobb a diplomások aránya, a másik végletet Békés, Nógrád és Somogy megyék képviselik 10% alatti hányaddal. A régiók közül ebben a tekintetben kiemelkedik Közép-Magyarország, ahol ez az arány (22,6%) csaknem kétszerese a többi régióénak.

A 2001. évi népszámlálás adatai szerint a népesség 19%-a, közel 2 millióan nyilatkoztak, hogy anyanyelvükön kívül legalább egy *másik nyelven* képesek másokat megérteni és magukat megértetni. Az előző cenzushoz képest a más nyelven is beszélők száma és aránya megkétszereződött. Az Észak-Magyarországon élő közel 1,3 millió ember alig több mint 12%-a választotta azt 2001-ben, hogy anyanyelvén kívül más nyelven is beszél! A két leggyakoribb nyelv az angol és a német. A régióban, csakúgy mint országosan, ma már több nő beszél valamilyen idegen nyelvet. Az országban 2001-ben a férfiak 18,9; a nők 19,5%-a tudott anyanyelvén túl másik nyelven beszélni, Észak-Magyarországon 12,1; illetve 12,4%-uk. A főbb korcsoportok tekintetében a legnagyobb idegennyelvtudással a 15-39 évesek rendelkeznek, akiknek 14%-a tud anyanyelve mellett angolul, a hazai átlag 18%.

A gazdaság versenyképességének egyik meghatározója a szakképzett, kellő hatékonysággal termelő munkaerő megléte. A 2001-es népszámlálás óta mérsékelt ütemben, de emelkedett a népességen belül a *foglalkoztatottak aránya*, a 2005. évi mikrocenzus idején országosan 38,1%, Észak-Magyarországon 32,4% volt. A legmagasabb foglalkoztatási arány Közép-Magyarországot (43,2%) jellemezte, az észak-magyarországi régió az utolsó helyen állt a régiók rangsorában. A foglalkoztatottak népességen belüli aránya eltérő a régió három megyéjében. Legkedvezőtlenebb Borsod-Abaúj-Zemplénben, ahol 2001 és 2005 között 28,1%-ról 30,2%-ra nőtt ugyan, de ez elmarad a régióra és a másik két megyére jellemző hányadtól is. Heves megyében a 2005. évi mikrocenzus idején 35,7; Nógrádban 35,2% volt a foglalkoztatottak népességen belüli aránya.

A népesség elöregedésével, a fiatalok időben kitolódó tanulmányaival párhuzamosan egyre nagyobb teher hárul a foglalkoztatottakra. A 2005. évi mikrocenzus idején országosan száz foglalkoztatottra 80 inaktív kereső és 70 eltartott jutott. A fajlagos mutatók értéke régióonként eltérő, Észak-Magyarországon a száz foglalkoztatottra jutó inaktív keresők száma rendkívül magas (100), ezzel a legkedvezőtlenebb a régiók között. A száz foglalkoztatottra jutó eltartottak esetében Észak-Magyarország 89 fővel – amely

19 fővel haladja meg az országost – a második a régiók rangsorában. Hasonló képet mutat a KSH lakossági munkaerő-felmérése. Eszerint a *foglalkoztatottak száma* országosan 2000 és 2005 között 1,2%-kal bővült, 2005-ben 3,9 millió fő volt. A régiók közül háromban (Közép-Magyarországon, Közép-Dunántúlon és Észak-Alföldön) növekedett, négyben csökkent. Észak-Magyarországon 2005-ben a foglalkoztatottak száma 418,7 ezer fő volt, 2,5%-kal kevesebb, mint 2000-ben. Országosan a 15-74 éves népességen belül a foglalkoztatási arány 50,5% volt 2005-ben, a legkedvezőtlenebb Észak-Magyarországon (43,6%).

A versenyképesség egyik meghatározója a foglalkoztatottak népességen belüli aránya mellett az iskolai végzettség, a szakképzettség. A gazdasági aktivitás területén világosan kimutatható Észak-Magyarország elmaradása, az iskolai végzettséget tekintve azonban kedvezőbb a helyzet, ezt támasztják alá a 2005. évi mikrocenzus adatai. Országosan a foglalkoztatottak 15,6%-a az általános iskola 8. évfolyamát vagy annál kevesebbet végzett, Észak-Magyarországon ez az arány a régiók között a második legkisebb, 14,7%. Középszintű végzettségű volt Észak-Magyarországon a foglalkoztatottak 67,8%-a (országosan 63,3%). A felsőfokú végzettségűek hányada 17,6% a régióban, ez a harmadik legmagasabb arány a régiók rangsorában, de elmarad több mint három százalékponttal az országos átlagtól. A foglalkoztatottak iskolai végzettsége az észak-magyarországi régió három megyéje közül Heves megyében a legkedvezőbb és Nógrád megyében a legkedvezőtlenebb.

A 2005. évi mikrocenzus idején az észak-magyarországi régióban száz foglalkoztatottra 20 *munkanélküli* jutott és ez a legmagasabb a régiók rangsorában. Észak-Alföld és Dél-Dunántúl fajlagos mutatója is kedvezőtlen, ezzel szemben Közép-Magyarországnak a legkisebb (7 fő), alig több mint harmada az észak-magyarországinak. A munkanélküliség alakulását a KSH lakossági munkaerő-felmérése alapján folyamatában tudjuk vizsgálni. Észak-Magyarországon a régiók közül 2000-ben a legnagyobb, 10%-ot meghaladó volt a munkanélküliségi ráta. 2001-2002-ben némileg mérséklődött, 9% alá esett, de 2003-tól újra növekedésnek indult a 2005-ben a 15-74 éves népesség 10,6%-át tette ki. A régióon belül Borsod-Abaúj-Zemplén megye helyzete a legkedvezőtlenebb, ahol a munkanélküliségi ráta 2005-ben 12% volt, messze meghaladva az észak-magyarországi régió (10,6%) átlagát és az országos átlagot (7,2%) is.

Bruttó hazai termék (GDP)

Az elmúlt években Magyarország minden régiójában növekedett a gazdaság teljesítménye, a területi különbségek azonban nem mérséklődtek. Az ország legfejlettebb régiója Közép-Magyarország, amelyet Nyugat- és Közép-Dunántúl követ. Az átlagtól számottevően elmaradva Dél-Dunántúl és Dél-Alföld után Észak-Magyarország és Észak-Alföld zárja a fejlettségi rangsort. A központi térség kiemelkedő teljesítménye mögött a főváros gazdasági potenciálja áll. A két szélső értéket képviselő régió között az egy főre jutó bruttó hazai termék értékében 2,4-szeres, az egy foglalkoztatottra jutó GDP-ben mérve 1,9-szeres a különbség, amely öt éve változatlan.

Európai uniós összehasonlításban Magyarország térségeinek elmaradása a fejlődés ellenére jelenleg is számottevő. A legjobban teljesítő Közép-Magyarország a középmezőnyben, a többi régió pedig az utolsó harmadban található. Az egy főre jutó GDP vásár-

lőerő-paritáson mérve 2004-ben Közép-Magyarországon az EU-25 átlagának 95,6%-át tette ki. A többi régióban a mutató 39,4% és 62,9% között szóródott. Az EU-25 tíz legalacsonyabb egy főre jutó GDP-jével rendelkező régiója közül 2003-ban három is magyar volt: Észak-Magyarország (38,2%) a hetedik, Észak-Alföld (39,1%) a kilencedik, Dél-Alföld (40,4%) pedig a tizedik hátulról ebben a rangsorban, de náluk alig jobb Dél-Dunántúl helyzete (42,6%).

A bruttó hazai termék adatai mind a termelés tömegéből való részesedést, mind az egy főre jutó értéket tekintve minden más mutatónál jobban és komplexebben fejezik ki az ország egyes területeinek fejlettségében és teljesítményében megmutatkozó különbségeket. Az adatok egyértelműen jelzik a gazdasági teljesítmény közép-magyarországi koncentrációját: 2004-ben a GDP 45%-át Közép-Magyarország adta. A többi régió részesedése 6,9-10,5% között szóródott. Észak-Magyarországon 2004-ben – piaci beszerzési áron – 1.713 milliárd forint bruttó hazai terméket állítottak elő, az országos érték 8,4%-át. A régióban az egy lakosra jutó bruttó hazai termék 1,3 millió forint, az országos 66,4%-a. A legmagasabb értéket produkáló Közép-Magyarország és Észak-Magyarország között 2,4-szeres a különbség. Az egy lakosra jutó bruttó hazai termék a régióban 2000-2004 között – folyó áron – 59,9%-kal emelkedett, jobban, mint országosan (55,5%). A vizsgált időszakban az átlagosnál gyorsabb növekedés 2001, 2003. és 2004. évben figyelhető meg. Észak-Magyarország 2004-ben a régiók sorrendjében – helyet cserélve az észak-alföldi régióval – a 6. helyre került.

2004-ben a régióban egy lakosra 1,3 millió forint GDP jutott, régióon belül a korábbi évekre jellemző eltérések továbbra is megfigyelhetők: Heves megyében a legmagasabb (1,5 millió forint), Nógrádban a legalacsonyabb (1,1 millió forint), Borsod-Abaúj-Zemplénben átlaghoz hasonló (1,35 millió forint) volt a mutató értéke. Az egy lakosra jutó bruttó hazai termék az országos átlagnak Hevesben 73,3 %-a, Borsod-Abaúj-Zemplénben 67,1 %-a, Nógrádban 54,1%-a volt. A megyék átlagához viszonyítva jobban érzékelhetőek a régióba tartozó megyék pozíciói: legkevésbé Heves megye maradt el (6,8%-kal), ezt követte Borsod-Abaúj-Zemplén megye (14,8%-kal), majd Nógrád megye (31,2%-kal). A vidéki átlagtól való eltérés alapján 2004-ben Heves a 11., Borsod-Abaúj-Zemplén a 15., Nógrád a rangsor utolsó helyén állt.

Az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hazai termék értéke a régiót alkotó megyék közül Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a legtöbb (4,1 millió forint), ezzel a megyék sorában a 10. helyet foglalta el, így pozíciója kedvezőbb, mint az egy lakosra jutó GDP érték (15.) alapján. A mutató szerint a másik két megye helyzete az egy lakosra jutó GDP esetében tapasztalattal azonos: Heves megye a 11., Nógrád megye az utolsó helyen állt.

Vállalkozási környezet és beruházások

Magyarországon a *gazdasági szervezetek* száma folyamatosan emelkedik, 2005. év végén 1.299 ezret regisztráltak, ami 12 ezerrel több, mint egy évvel korábban. A vállalkozások száma ennél kevesebb: országosan 1.209 ezer, Észak-Magyarországon pedig meghaladta a 102 ezret. 2005 végén az észak-magyarországi régióban 113.676 gazdasági szervezet szerepelt a regisztrációban, 1%-kal több az előző évinél. Az országban regisztrált gazdasági szervezetek 8,8%-a ebben a régióban került nyilvántartásba. Magyarországon a gazdasági szervezetek döntő részét, 93,1%-át, Észak-Magyarországon

pedig a 89,9%-át a vállalkozások jelentették, a többit a költségvetési szervezetek és intézmények, a kötelező társadalombiztosítás, a non-profit, illetve az egyéb szervezetek adták.

A *vállalkozások* 8,5%-át regisztrálták Észak-Magyarországon, amely a legkevesebb az ország régiói közül. Régióinkban a vállalkozások legtöbbször, 32%-át az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás, 19,2%-át a kereskedelem, javítás, 8,9%-át az építőipar gazdasági ágakban tartották nyilván. Országosan ugyanez a sorrend, az értékek pedig hasonlóak, 37; 18,1; illetve 8%.

2005-ben a társas vállalkozások aránya országosan 41,2%-ot, Észak-Magyarországon pedig 34,1%-ot tett ki, régióinkon belül Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a legmagasabb, 37%. Az országos átlagtól kedvezőbb értékeket egyedül a közép-magyarországi régió (53,7%) mutatott, a többi régióban 30-35% között mozgott ez a hányad. Mindez azt mutatja, hogy Közép-Magyarország kivételével az ország többi régiójában az egyéni vállalkozások domináltak. Az ország 711 ezer egyéni vállalkozásából 67 ezret Észak-Magyarországon jegyeztek be, amelyből 49 ezer vállalkozói igazolvánnyal, a többi csak adószámmal rendelkezett. Az egyéni vállalkozások 44,9%-a főfoglalkozásuként, 36,1%-a mellékfoglalkozásuként, 19%-a pedig nyugdíj mellett tevékenykedett a régióban. Országosan is hasonlóan alakultak e részarányok: 43,8; 37,6; illetve 18,6%.

Nemzetgazdasági áganként vizsgálva, az országban a társas vállalkozások legtöbbször, 24,8%-át a kereskedelem, javítás, 10,6%-át az ipar, 9,6%-át az építőipar területén regisztrálták. E három gazdasági ág együtt a társas vállalkozások 45%-át adta. A két alföldi régióban a kereskedelem, javítás tevékenységre bejegyzett társas vállalkozások aránya kiemelkedő, meghaladta az országost, míg Észak-Magyarországon alatta maradt, ezzel szemben a régióinkban az ipar, építőipar területén regisztrált társas vállalkozások hányada volt magasabb az országosnál.

2005-ben Észak-Magyarországon – részben vagy teljes egészében – *külföldi tulajdonban* 679 vállalkozást tartottak nyilván, amelyek 52,1%-a kizárólag külföldi, 28%-a többségi külföldi, egyötöde pedig hazai többségi tulajdonban volt. A hazai külföldi érdekeltségű vállalkozások számát tekintve a régiók között Észak-Magyarország az utolsó helyen áll, amit az alacsony, 2,7%-os részesedése is tükröz. Ezt érzékelteti a tízezer lakosra jutó külföldi érdekeltségű vállalkozások száma is: az országos átlag 24,6, ezen belül Közép-Magyarországon kimagasló, amelyet átlaghoz közeli értékkel követ Nyugat-Dunántúl. A többi régióban ennél jóval alacsonyabb a külföldi tőke jelenléte.

A *saját tőke* értéke alapján Észak-Magyarország már kedvezőbb képet mutat: 2005-ben a régiók között a középmezőnyben foglalt helyet a 739,1 milliárd forint saját tőkeértékkel, amely 4,7%-os hányadot képviselt az országosból. Hazai viszonylatban 2005-ben átlagosan 628 millió forint saját tőke jutott egy külföldi érdekeltségű vállalkozásra, ezen belül a *külföldi tőke* részesedése 470 millió forintot tett ki. Említést érdemel, hogy míg az észak-magyarországi régióban a legalacsonyabb a külföldi érdekeltségű vállalkozások száma, ugyanakkor az egy vállalkozásra jutó saját tőke itt a legnagyobb, valamint a vállalkozásonkénti külföldi befektetés is a közép-dunántúli régió után Észak-Magyarországon a legmagasabb. Ez abból adódik, hogy a régióban a tőkeigényesebb területekbe, ágazatokba, pl. az iparba fektették tőkájukat a külföldi érdekeltségű vállalkozások. 2005. év végén az egy lakosra jutó befektetett külföldi tőke értéke 375 ezer forint volt, az országos átlag 32,4%-a. E mutató alapján a régiók rangsorában Észak-Magyarország évek óta tartja a 4.

helyét. 2005-ben Magyarországon a külföldi érdekeltségű vállalkozások 37%-a a kereskedelem, javítás nemzetgazdasági ágban, háromtizede az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás területén, 14%-a pedig az iparban működött. Az észak-alföldi régióban a külföldi tőkével működő vállalkozások hányada kimagasló, 63,1% a kereskedelem, javítás gazdasági ágban, Észak-Magyarországon pedig az iparban jelentős ez az arány, 35,1%. A gazdasági szervezetek *beruházásainak* 2001-2005. évi átlaga országosan 2.850 milliárd forint volt, Észak-Magyarországon 302 milliárd forint, az országos 11%-a. A felhalmozás ágazati szerkezetét vizsgálva szembetűnő különbségek figyelhetők meg: Észak-Magyarországon az országos aránynál lényegesen nagyobb súlyt, 52%-ot képvisel az ipar részesedése, míg országosan 38%-ot. Az építőipar részaránya közel azonos. A régióban az országosnál magasabb az egészségügyi és szociális ellátás, valamint az egyéb közösségi, személyi szolgáltatás beruházási hányada, a többi gazdasági ág aránya viszont alacsonyabb, különösen a kereskedelem, javításban és az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatásban. Az iparon belül kiemelkedő a vegyipar és a gépipar fejlesztésének magas aránya, az előbbi az összes beruházás 20; míg az utóbbi 12%-át tudhatta magának.

A 2001-2005. években a külföldi érdekeltségű vállalkozások átlagosan 1.037 milliárd forint értékű beruházást hajtottak végre Magyarországon, ennek 14%-a Észak-Magyarországon került befektetésre. A külföldi érdekeltségű vállalkozások meghatározó jelentőségét mutatja, hogy míg országosan egy lakosra 102 ezer forint külföldi érdekeltségű beruházás jutott, addig Észak-Magyarországon 111 ezer forint. Ez utóbbin belül kiemelkedő Borsod-Abaúj-Zemplén megye, ahol ez az összeg 131 ezer forint volt. A külföldi érdekeltségű vállalkozások beruházási hányada Észak-Magyarországon a 2001-2005. évek átlagában magasabb volt (64,7%), mint országosan (52,2%).

2005-ben Magyarországon a beruházásokra fordított összeg 9,4%-át Észak-Magyarországon használták fel. A régió gazdasági életében az ipar szerepe továbbra is jelentős, amit mutat az is, hogy az ipari beruházásokból 14,8% jutott a régióba. 2005-ben egy lakosra vetítve az ipari beruházások nagysága Észak-Magyarországon 140 ezer forint volt, ez 18%-kal magasabb az országos átlagnál.

Magyarországon 2005-ben *környezetvédelmi beruházásokra* közel 115 milliárd forintot fordítottak. Ennek az összegnek a 9%-a Észak-Magyarországon került felhasználásra. A régióban a környezetvédelmi célok fejlesztését 10,1 milliárd forint szolgálta, aminek a 94%-a közvetlen, 6%-a integrált (technológiai folyamatba beépülő eljárás) beruházás volt. Az egy lakosra jutó környezetvédelmi beruházások összege Észak-Magyarországon 8 ezer forintot tett ki 2005-ben, ami elmaradt az országos átlagtól (11 ezer forint). A régióon belül a mutató értéke Nógrád megyében a legmagasabb (10 ezer forint), de ez is kisebb, mint országosan.

Ipar

Az észak-magyarországi régió gazdaságában meghatározó szerepe van az iparnak. Az ezredfordulót követően a régió *ipari teljesítménye* javult. A 2000-2005. években – 2002 kivételével – a termelés folyamatosan növekedett. A termelési volumen a négy főnél többet foglalkoztató szervezetek telephely szerinti adatai alapján 2000-2005 között 50,8%-kal emelkedett, jóval meghaladva az országost (31,7%). A régiók közül a növekedés mértéke

csak a Közép-Dunántúlon volt nagyobb (59,1%). A régiót alkotó megyékben öt év alatt a növekedés mértéke Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében jóval nagyobb, Nógrád-ban ugyanakkor kisebb, mint országosan.

Észak-Magyarországon a négy főnél többet foglalkoztató *ipari vállalkozások* termelése 2005-ben 1.834,8 milliárd forint, az alkalmazásban állók száma 87.283 fő volt. A régió részesedése az országos termelésből 11,2%, az egy alkalmazásban állóra jutó ipari termelés pedig 96,4%-a az országosnak. Az ipar elhelyezkedése koncentrált, amelyet alapvetően a helyi erőforrások, természeti adottságok határoznak meg, de befolyásoló tényezők közé tartoznak az iparfejlesztési döntések is. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében az ipar a Sajó völgyében, a borsodi iparvidéken – Kazincbarcika, Miskolc, Tiszaújváros – koncentrálódik. Hevesben elsősorban Hatvanra és a Zagyva völgyébe, Gyöngyös és a Mátra előterébe, Egerbe és a környező helységekre települt ipar. Nógrád megyében a legnagyobb ipari vállalkozások Salgótarjánban és környékén, valamint Rétságon tevékenykednek. Az ország ipari termeléséből 2005-ben a régió 49 főnél többet foglalkoztató ipari vállalkozásai 10,2%-kal részesedtek. Az ipar valamennyi ágazata jelen van a térségben, néhány közülük országos méretekben is jelentős: 2005-ben pl. a vegyipar 19%-ot, a villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás 14%-ot képviselt ágazatának országos teljesítményéből.

A 49 főnél többet foglalkoztató vállalkozások *ipari értékesítése* 2005-ben 1.579 milliárd forint volt, az országos 9,8%-a. Ennek legnagyobb része (69%-a) Borsod-Abaúj-Zemplén, míg legkisebb hányada (7%-a) Nógrád megyére jutott. Az országoshoz hasonlóan az iparban gyártott termékek piaca az elmúlt években megváltozott, a vállalkozások fő célja a külpiazi értékesítés lett. Ebben meghatározó szerepe van a térségben megtelepedett külföldi érdekeltségű vállalkozásoknak. Az értékesített termékek 52,5%-a exportra került, aránya alapján a régiók között Közép-Dunántúl (77,6%) és Nyugat-Dunántúl (75,7%) után a 3. helyet foglalta el. Az értékesítésből az exporthányad Nógrád-ban volt a legnagyobb (70%), ezt követően Hevesben (57%), majd Borsod-Abaúj-Zemplénben (49%). Az ipari kivitel szerkezetében nagyfokú a koncentráció: 2005-ben a régióban az export 87%-át két ágazatcsoport, a gépipar (54%), valamint a vegyipar (33%) adta, megyénként eltérő arányban: Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a vegyiparba, ezt követően a gépiparba tartozó vállalkozások exportáltak a legtöbbit, az összes ipari értékesítés 50; illetve 38%-át; Heves és Nógrád megyében a gépipar ágazatcsoportba tartozó vállalkozások exportja képviselte a legnagyobb hányadot, 89; illetve 64%-ot.

Az *építőipari termelés* volumene – a négy főnél többet foglalkoztató szervezetek adatai alapján – 2000-2005 között hullámszerűen alakult: 2002-ben és 2003-ban az előző évhez képest növekedés, míg a többi évben csökkenés figyelhető meg. A termelés volumenének alakulását az utóbbi öt évben a régió belül két megyében (Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves) alapvetően befolyásolta az M3 autópálya építése. A teljesítmény növekedése – összehasonlítva áron – kiemelkedő volt Heves megyében 2002-ben, valamint Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 2003-ban. 2005-ben a négy főnél többet foglalkoztató szervezetek adatai alapján az építőipari termelés 103 milliárd forintot tett ki, az országos 7,5%-át, és ezzel a régiók között az utolsó helyen álltunk. A régióban végzett építőipari tevékenység 2005-ben 9,2%-kal haladta meg az öt évvel korábbi, ami jóval elmaradt az országostól (56,1%), valamint a vidéki átlagtól (74,9%) is. Egy lakosra 91 ezer forint építőipari termelés jutott, a régiók között a legkevesebb. A mutató értéke az országos átlag hattizede.

Mezőgazdaság

Észak-Magyarországon 2004-ben a mezőgazdaság, vad- és erdőgazdálkodás, halgazdálkodás hozzájárulása a GDP-hez (5,4%) nagyobb volt az országos átlagnál (3,9%), a vidéki átlagtól 5,8%) azonban elmaradt. A régió aránya a bruttó hozzáadott értékből magasabb a közép-magyarországi, a közép-dunántúli és a nyugat-dunántúli régió átlagánál. A mezőgazdaságban alkalmazásban állók a régióban alkalmazásban állók számából 2005-ben 3,4%-kal részesedtek, arányuk kisebb az országosnál és csak a közép-magyarországi régió átlagát haladta meg.

Észak-Magyarország *földrajzi adottságai* igen változatosak. A domborzati viszonyok, a termőföldek országos átlagnál gyengébb minősége miatt a földterület művelési ágak szerinti megoszlása eltér az országostól. A termőterület nagysága 2005. május 31-én 1,3 millió hektár volt, az országos 14%-a. A szántó aránya 38%, az országosnál jóval kisebb, az erdőé 29%, jóval nagyobb. A szőlő és a gyepek hányada is meghatározóbb, mint országosan, ugyanakkor a nádas és a halastó területe viszonylag kevés. A termőterület az összes földterület 85,4%-át, az országosnál valamivel nagyobb hányadát tette ki.

A térségben többek között a termőföld minősége, az éghajlati viszonyok miatt a fontosabb *szántóföldi növények* termésátlagai a 2001-2005. évek átlaga alapján elmaradtak az országostól. Ezen belül a búza termésátlaga 90%-a az országosnak, és a régiót alkotó megyék közül Borsod-Abaúj-Zemplén megyében volt a legkedvezőbb (3.810 kg/ha). Legkevésbé a cukorrépa hozama maradt el (95%) az országos átlagtól, régió belül pedig Borsod-Abaúj-Zemplénben volt a legmagasabb (48.220 kg/ha).

A régióban négy jelentős *borvidék*, a Tokaj-hegyaljai, a Bükkaljai, az Egri és a Mátraaljai található, amelyeket nemzetközileg is jelentős szőlőtermelés és borászat jellemez. Az országos szőlőtermés – a kertben és a lugaon termelt szőlőmennyiséggel együtt – 23%-át adta a térség 2005-ben, a bortermelésből némileg kisebb (21%) az aránya. A szőlő termésátlaga 5.500 kg/ha volt, elmaradt az országostól (5.740 kg/ha). A régió belül a szőlőtermésből Heves megye részesedése a legnagyobb, és az átlagtermés is itt volt a legtöbb. A 6.600 kg hektáronkénti termés az 5. legnagyobb a megyék között, az országos átlagot hektáronként 860 kg-mal haladta meg.

A térségben az *állattartás* nem olyan jelentős, mint országosan, különösen a sertésnyésztés képvisel kisebb súlyt. A fajlagos mutatók tekintetében, a száz hektár mezőgazdasági területre jutó állományt nézve a 2005. december 1-jei adatok alapján a régió elmaradt az országos átlagtól. Száz hektár mezőgazdasági területre 8 szarvasmarha és 27 sertés jutott, 4-gyel; illetve 39-cel kevesebb, mint országosan.

Idegenforgalom és vendéglátás

Az észak-magyarországi régiót változatos természeti adottságai, műemlékei, népművészeti hagyományai, gyógyító hatású vizei stb. miatt sok turista keresi fel. A régió területén nyolc üdülőkörzet (a Mátra-Bükk, a Zemplén, az Aggtelek és környéke üdülőkörzet teljes egésze, a Dunakanyar, a Cserhát és környéke, a Felső-Tisza-szakasz, a Közép-Tisza-vidék, a szolnoki Tisza-szakasz) található, amelyek szerepe jelentős, közülük három – a Dunakanyar, a Mátra-Bükk és a Tisza-tó – kiemelt üdülőkörzet. Az üdülőkörzeteken kívül a védett értékek és a védett természeti területek; a tájvédelmi

körzetek, a természetvédelmi területek gazdag tárháza, a nemzeti parkok is növelik a régió iránti idegenforgalmi keresletet.

A kereskedelmi szálláshelyek férőhely-kapacitásának aránya 2005. július 31-én legnagyobb volt Közép- és Dél-Dunántúlon (18,5-18,5%), legkisebb a dél-alföldi régióban (8,5%). Az ország 329 ezer férőhelyének 11,1%-a Észak-Magyarországon található, ezen belül Borsod-Abaúj-Zemplénben a legtöbb, ezt követi Heves, majd Nógrád megye. A kereskedelmi szállásférőhelyek területi megoszlása 2000-ről 2005-re Nyugat-Dunántúlon változott a legnagyobb mértékben, ezt követte Dél-Alföld, majd Észak-Magyarország. A régió belül Borsod-Abaúj-Zemplén, valamint Heves megyében nagyobb a növekedés mértéke, mint a régióban átlagosan, ugyanakkor Nógrád megyében jelentős csökkenés tapasztalható. Az ezer lakosra jutó férőhelyek tekintetében 2005-ben Észak-Magyarország a régiók közül a 4. helyen állt, a mutató értéke az országos átlag alatt maradt.

A régiókban a szállástípusok vizsgálatakor igen eltérő képet láthatunk. A szállás-férőhelyeket tekintve a szállodák leginkább Közép-Magyarországon a meghatározók, arányuk országosan is kiemelkedő. A panziók és az üdülőházak férőhelyeiből az észak-magyarországi régió részesedett a legnagyobb mértékben. A kempingek férőhelyeinek legnagyobb hányada a közép-dunántúli régióra jutott, elsősorban a Balaton vonzása miatt. A turisztaszállások férőhelyei Dél-Alföldön, míg az ifjúsági szállók Dél-Dunántúlon jellemzőek nagyobb arányban. A régió belül a szállodák és az ifjúsági szállók férőhelyeinek hányada Heves megyében, a panzióké, valamint a kempingeké Borsod-Abaúj-Zemplénben; a turisztaszállóké, üdülőházaké Nógrád megyében a legmagasabb.

A kereskedelmi szálláshelyekre 2005. folyamán országosan 7,1 millió vendég érkezett, közülük 9,2% az észak-magyarországi régióba látogatott, amely 7%-kal több mint 2000-ben. A régió belül Borsod-Abaúj-Zemplén megyében fordult meg a legtöbb vendég, itt szállt meg a régióba érkező vendégek 47,8%-a (ez az arány 2000-ben 43,9% volt). Jelentős még Heves megye vendégforgalma, amely a régió vendégforgalmának 44,9%-át adta, de hányada a 2000. évihez képest csökkent.

A kereskedelmi szálláshelyek közül legfontosabbak a szállodák, mivel az itt megszállt vendégek aránya az összes kereskedelmi szálláshelyhez viszonyítva 2005-ben országosan 71% volt. A közép-magyarországi régióban részesedésük 91%, a többi régió elmaradt az országos átlagtól, és különösen alacsony a hányaduk Észak-Magyarországon (45,5%). A régió belül azonban jelentősek a különbségek: Heves megyében a szállodákban megszállt vendégek hányada kiemelkedő 60,8%, ugyanakkor ez az arány Nógrádban 34%, Borsod-Abaúj-Zemplénben 32,9%.

Országosan 2005-ben a kereskedelmi szálláshelyeken megszállt vendégek 51,2%-a belsőldről érkezett. Az észak-magyarországi régióban az országosnál jóval nagyobb arányt eltolódás figyelhető meg: a vendégek 85,5%-a volt belföldi, míg a külföldiek hányada csupán 14,5%. A vendégek számából a külföldről érkezettek hányada Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a legnagyobb (15,2%), Nógrádban a legkisebb (7,7%). Borsod-Abaúj-Zemplén megyében mind a belföldi, mind a külföldi vendégek száma több mint 2000-ben volt, míg Nógrádban mindkettő kevesebb.

Hazánk idegenforgalmában a kereskedelmi szálláshelyek mellett egyre nagyobb szerep jut a *magán szálláshelyeknek*. Az országban 2005. július 31-én a magán szálláshelyek részesedése az összes férőhelyből 42,1%, a vendégekből 8,6%, míg a vendégejszakákból 13% volt. Az észak-magyarországi régióban ezek az arányok a következőképpen alakul-

tak: a férőhelyek 31,6%-a, a vendégek 10%-a és a vendégéjszakák közel 14%-a jutott a magán szálláshelyekre. A régióban a magán szálláshelyeket 2005-ben 72 ezer vendég kereste fel és mintegy 249 ezer éjszakát töltöttek itt. A vendégek száma 2000-2005 között számottevően (67,2%-kal) nőtt és a vendégéjszakák száma is emelkedett (12,5%-kal). A vendégszám 10,8%-a, a vendégéjszakáké 8,6%-a az országosnak. Régióon belül a legtöbb vendég 2005-ben a Borsod-Abaúj-Zemplénben, a legkevesebb a Nógrádba tartozó településeket kereste fel. A régióban a magán szállásadást igénybe vevők 16%-a külföldi volt, számuk 61%-kal nőtt 2000-hez képest. Régióon belül a külföldi vendégek hányada Nógrád megyében kiemelkedő (37%), arányuk 26,8 százalékponttal nagyobb, mint öt évvel korábban.

Észak-Magyarországon és ezen belül a három megyében jelentősen emelkedett 2000-höz képest a falusi szállásadásban megszálltak száma. A legtöbb vendég Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe érkezett, ugyanakkor a számuk Nógrádban nőtt a legjobban. A falusi szállásadásban eltöltött vendégéjszakák száma Heves megyében volt a legtöbb, és az öt évvel korábbihoz képest a növekedés is itt a legnagyobb.

2005. végén az ország *kiskereskedelmi üzleteinek* 10,8%-a, a *vendéglátóhelyek* 11,8%-a Észak-Magyarországon működött. Régióon belül a bolt- és a vendéglátó-hálózat több mint a fele Borsod-Abaúj-Zemplén megyében volt. Észak-Magyarországon a kiskereskedelmi üzletek 48,1; a vendéglátóhelyek 55,4%-a egyéni vállalkozás keretében üzemelt: ezek az arányok Heves és Nógrád megyében mind a régiós, mind pedig az országos átlagot meghaladóak.

Kutatás-fejlesztés

A kutatás, fejlesztés összes *ráfordításainak* összege 2005-ben Magyarországon 207,8 milliárd forint volt, folyó áron 14,5%-kal több mint egy évvel korábban. A K+F ráfordítások GDP-hez viszonyított aránya 1999 és 2002 között 0,7%-ról 1,01%-ra növekedett, majd a következő két évben volt némi visszaesés (0,95; illetve 0,89%-ra), 2005-ben pedig ismét 0,95%-ra emelkedett.

A régiók közül 2005-ben Észak-Magyarországon volt a legalacsonyabb (0,3%) a K+F ráfordítások GDP-hez mért hányada, régióon belül Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyében szintén ugyanennyit, 0,3-0,3%-ot tett ki. Nógrád megyére 37,4 millió forint ráfordítás jutott, amelynek aránya a GDP-ben nem fejezhető ki. 2000-hez viszonyítva 2005-ben a K+F ráfordítások országosan kétszeresére, Észak-Magyarországon 2,4-szeresére növekedtek. Régióon belül Borsod-Abaúj-Zemplénben 2,5-szeres, Hevesben kétszeres, Nógrádban 1,2-szeres volt az emelkedés. A kutatási, fejlesztési tevékenység ráfordításainak közel kétharmada évek óta Budapestre koncentrálódik, tavaly az országosan felhasznált ráfordítások 2,8%-a jutott az észak-magyarországi régióra, amely a régiók közül a legkevesebb.

2005-ben a régióban lévő kutatóhelyekre jutó ráfordítások négy forrásból származtak: a költségvetésből 51,1%, vállalkozásoktól 47%, nemzetközi forrásokból 1,7% és egyéb hazai támogatásból 0,2%. Országosan a költségvetésből és a vállalkozásoktól származó összegek aránya alacsonyabb (47,5; illetve 41%), a külföldi hozzájárulásoké viszont magasabb (11,1%), mint a régióban. Tudományági főcsoportonként vizsgálva a régióban a források zöme, 67,4%-a a műszaki tudományok területén került felhasználásra, a

többi tudományágra (természettudományok, agrártudományok, társadalomtudományok, bölcsészettudományok) 6-9% jutott. Ágazati bontásban a források 56,1%-a az oktatás, 15,6%-a a gép, berendezés gyártása, 6,8%-a a vegyianyag, termék gyártása, 6% a K+F, 1,5%-a a mezőgazdaság, 1,3%-a a műszergyártás ágazatokban működő kutatóhelyeken került felhasználásra. A mezőgazdaságban, a K+F-ben és az oktatásban a támogatások jelentősebb része a költségvetésből, míg a többi ágazat esetében vállalkozásoktól, illetve nemzetközi forrásból érkezett.

2000 és 2005 között az egy lakosra jutó K+F ráfordítás országosan a duplájára nőtt, a régiók közül Észak-Magyarországon volt a legnagyobb (2,4-szeres), Dél-Dunántúlon a legkisebb (1,7-szeres) mértékű az emelkedés. Ennek ellenére az egy lakosra jutó kutatás-fejlesztési ráfordítás 2005-ben régióinkban volt a legalacsonyabb (4.651 forint), négytizede a – Közép-Magyarországot nem számítva – legjobb helyzetű észak-alföldi régióénak. Észak-Magyarországon a K+F beruházásokra fordított összeg a 2000. évi 457 millió forintról 2002-ben 396 millió forintra csökkent, majd folyamatos növekedés után 2005-ben megközelítette a 692 millió forintot. A beruházások K+F ráfordításon belüli aránya 2000-ben volt a legmagasabb, 18,3%; ezután mérséklődött, és 2003-ban, valamint 2004-ben nem érte el a 11 %-ot, majd 2005-ben 11,7 %-ra emelkedett.

A kutató-fejlesztő *helyek* száma 2000 és 2005 között országosan 24,6%-kal, a régióban 28,2%-kal gyarapodott, így tavaly országosan 2.516, a régióban pedig 141 kutató-fejlesztő helyet tartottak nyilván. Ezen belül a régióban 9 kutatóintézeti és egyéb, 92 felsőoktatási és 40 vállalkozási kutatóhely volt. Észak-Magyarországon egy-egy kutatóhelyre átlagosan 41,8 millió forint jutott, az országos érték fele. Régióon belül Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található a kutató-fejlesztő helyek hattizede. Mindhárom megyében emelkedés történt: a vizsgált időszak alatt Borsod-Abaúj-Zemplénben 77-ről 86-ra, Hevesben 32-ről 50-re, Nógrádban 1-ről 5-re nőtt a kutató-fejlesztő helyek száma.

A kutatás és fejlesztés *személyi feltételei* elsősorban azokban a megyékben, régiókban kedvezőek, ahol egyetemek, főiskolák működnek, így Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megye helyzete is viszonylag jónak mondható. A tudományok doktorainak és kandidátusainak száma alapján 2005-ben Borsod-Abaúj-Zemplén megye a 7., illetve az 5. helyet, Heves megye pedig a 10., illetve a 11. helyet foglalta el a – Budapesttel együtt számított – megyék rangsorában. 2000 és 2005 között a régióban a tudományok doktorainak száma 46,2%-kal, a kandidátusoké 53,5%-kal emelkedett, emellett jelentősen, 37,6 százalékponttal nőtt az akadémiai tagok és fokozattal rendelkezők aránya a tudományos kutatók-fejlesztők között. Az észak-magyarországi tudományos gárda publikációs tevékenysége 2005-ben is élénk volt, tudományos eredményeikről összesen 1.974 műben számoltak be, ezek közül 496-ban idegen nyelven. Az egy kutató-fejlesztőre jutó, magyar nyelven megjelent könyvek és szakfolyóiratcikkek száma 53%-kal meghaladta az országost, az idegen nyelvű írásoké közel azonos volt. Régióon belül a közzétett publikációk 79%-a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében készült, és az egy kutató-fejlesztőre jutó tudományos művek száma is itt volt a legmagasabb (3,5).

2005-ben kutatás-fejlesztési tevékenységgel az országban 49.723 fő foglalkozott, 9,7%-kal több mint 2000-ben. A teljes munkaidejű dolgozóra átszámított létszám (23.239 fő) 295 fővel (1,3%-kal) fogyott. Az átszámított létszámon belül jelentősen, 7,1 százalékponttal emelkedett a kutatók aránya, 2005-ben már meghaladta a 68%-ot. A régióban tavaly 2.219-en dolgoztak a kutató-fejlesztő helyeken, 19,3%-kal többen, mint öt évvel

korábban. A teljes munkaidejű dolgozóra számított létszám (961 fő) 197 fővel gyarapodott, ezen belül 1 százalékponttal nőtt a kutatók aránya, ami 2005-ben – az országoshoz közelítve – 67,1%-ot tett ki. A számított összlétszámból 74 fő kutatóintézeti és egyéb, 541 fő felsőoktatási és 346 fő vállalokozási kutatóhelyen dolgozott. A – számított létszámon belül – tudományos kutatók 62,8%-a felsőoktatási, 32,6%-a vállalokozási és 4,7%-a kutatóintézeti és egyéb kutatóhelyeken tevékenykedett.

Infrastruktúra

Az *úthálózat* fejlesztése terén az elmúlt évtizedekben autópályák inkább a Dunántúlon épültek. Az észak-magyarországi régióban a közlekedés gerincét adó M3 autópálya hossza 1997-ig mindössze 25 km volt, amely Gyöngyösig tartott, ez 1998-ban 64 km-re (Hatvanig), 2002-ben 125 km-re (Füzesabonyig) gyarapodott, immár összeköttetést teremtve Észak-Alfölddel. Ezt követően a Miskolcig tartó szakasz (M30) építésére is sor került. 2005-ben Észak-Magyarországon az autópályák és autótutak hossza elérte 152 km-t (ebből 71 km Borsod-Abaúj-Zemplén, 81 km Heves megyében), ami az országos 20%-a. Ezáltal a három megyeszékhely közül Miskolc közvetlenül, Eger és Salgótarján közvetve csatlakozik az autópálya rendszerhez. Az elsőrendű főútutonalak hossza az észak-magyarországi régióban 290 km, ezen belül a 2. számú főút Nógrád megyében 84 km, míg a 3. számú főút Hevesben 92; Borsod-Abaúj-Zemplénben 114 km hosszán vezet keresztül Szlovákia felé. A másodrendű főutak hossza 524 km. A 100 km²-re jutó főutak hossza alapján Észak-Magyarország elmarad az országos átlagtól: 2005-ben a régióban 7,2 km, míg országosan 7,9 km volt a mutató értéke. A régióon belül azonban kiemelkedő Heves megye, ahol 100 km²-re 10 km főút jutott. Észak-Magyarország a harmadik legnagyobb településszámú régió, ennek következtében az útsűrűség nagyobb az országosnál. 100 km²-re 2005-ben a régióban 35,7; míg országosan 33,1 km hosszú közút jutott. Az itt lévő megyék közül Nógrádban 37; Borsod-Abaúj-Zemplénben 35,6; Hevesben 34,9 km ez a mutató (mindhárom megyében magasabb az országos átlagnál).

A Budapest-Miskolc *vasútutonal* már évtizedek óta villamosított, amely tovább folytatódik Hidasnémetin keresztül Szlovákia felé. Miskolcot és Eger Intercity-járatok is összekötik a fővárossal. E járatokon a Budapest-Miskolc távolság kevesebb, mint 2 óra alatt megtehető. Mivel vasúton a régió településeinek kevesebb, mint háromtizede érhető el, és a távolsági autóbuszok is sok esetben ritkán járnak, a közlekedésben nagy szerepe van a *személygépkocsiknak*. Az elmúlt öt évben jelentősen emelkedett a személygépkocsi száma, Magyarországon 22,2%-kal, míg az észak-magyarországi régióban 27,8%-kal. Mégis, míg 2005-ben országosan ezer lakosra 287 személygépkocsi jutott, addig Észak-Magyarországon 235 (a régiók között a legkevesebb). A régióban a személygépkocsi átlagéletkora 11 év, valamivel magasabb, mint országosan (10,5 év). 2005-ben Észak-Magyarország városainak 32%-a (12 város) rendelkezett helyi *autóbusz*-hálózattal, míg országosan ez az arány magasabb, 36,5%. A régióban 2.280 autóbusz közlekedik (helyi, távolsági, stb.), ami az országos állomány 13,1%-a.

Észak-Magyarország felszíne, domborzati viszonyai nagyon változatos formát mutatnak. Míg a régió északi része hegyekkel tagolt (Északi-középhegység), addig délen már sík alföldi terület a jellemző. A régiók között itt a legnagyobb az országos jelentőségű *védett területek* nagysága, több mint 187 ezer hektár, ami az országos 22,6%-a.

A hulladékgyűjtés terén jelentős fejlődés ment végbe az elmúlt öt évben. Míg 2000-ben Észak-Magyarországon 493 településen történt rendszeres hulladékgyűjtés (a régió településeinek 81%-a), addig 2005-ben ez már minden településre kiterjed. A régió lakásainak 90,6%-ától szállítják rendszeresen a hulladékot, ez a hányad közel azonos az országos átlaggal. A régió belül Borsod-Abaúj-Zemplénben legmagasabb ez az arány, 92,4%. Észak-Magyarországon 2005-ben 66 lerakóhelyen közel 686 ezer tonna hulladékot helyeztek el véglegesen.

A hagyományos *telefonok* száma a kilencvenes évek elejétől, a mobil-telefonok hódításának kezdetétől folyamatosan csökken. 2005-ben a régióban 324.368 hagyományos telefonvonalat tartottak számon, ez az országos 11,3%-a. A korszerű ISDN-csatornák-ból 46.463 üzemelt, az országosnak 7,8%-a. Ezer lakosra Észak-Magyarországon 294 telefon fővonal jutott (ISDN-nel együtt), ami a hét régió között az ötödik helyet jelenti, ugyanakkor messze elmarad az országos átlagtól (343). Ezen belül az ISDN-vonalakkal való ellátottság még jobban mutatja a régió hátrányos helyzetét. A korszerűbb telefonvonalakból ugyanis országos átlagban ezer lakosra 59, míg a régióban 37 jutott. A három megye közül kiemelkedik Heves, ahol ez a mutató 46.

2005-ben az ország 4 millió 209 ezres *lakásállományának* 12%-a, 505.343 lakás volt Észak-Magyarországon. A száz lakásra jutó lakosok számát tekintve a régió lakásai az országos átlagnál (239) zsúfoltabbak, csak Közép-Dunántúlon (256) és Észak-Alföldön (254) él több ember egy lakásban együtt, mint Észak-Magyarországon (250). A régióban 2001-ben épített lakások száma az országban építettek 7,4%-át tette ki, 2005-ben 6,5%-át. Ez időszak alatt 2.075-ről 2.672-re, közel egyharmaddal gyarapodott az újonnan használatba vett lakások száma. Észak-Magyarország három megyéje közül 2001-ben az összes új lakás 51%-át Borsod-Abaúj-Zemplénben, 35%-át Hevesben, 14%-át Nógrádban adták át. 2005-ben Heves megye részesedése az új lakások építésében 40%-ra nőtt, míg Nógrádban 11%-ra csökkent.

A *vízellátás, csatornázás* terén az utóbbi években nagy volumenű közműberuházások valósultak meg. A régió településeinek 99,8%-a vezetékes vízzel ellátott. Hevesben és Nógrádban a települések mindegyikén, míg Borsod-Abaúj-Zemplénben 99,7%-án van vezetékes víz. A régió lakásainak 88,7%-a kap vezetékes vizet, ez alacsonyabb az országos 94%-os átlagnál. A régió 5.147,5 kilométer hosszúságú szennyvízcsatorna-hálózatába a települések több mint felét, 53,6%-át kötötték be, ezen belül magas (60,5%) a nógrádi települések szennyvízcsatorna-ellátottsága. A régió ezen a téren meghaladja az országos átlagot is, amely 46,8%. Észak-Magyarország lakásainak szintén több mint felét (56,6%) kötötték rá a szennyvízcsatorna-hálózatra. Legjobb az ellátottság Borsod-Abaúj-Zemplénben (59,2%), míg legrosszabb Hevesben (50,8). Az egész térséget tekintve megállapíthatjuk, hogy az utóbbi évek jelentős fejlesztései ellenére Észak-Magyarországon a lakások csatornával való ellátottsága a hét régió között a harmadik legalacsonyabb, és nem éri el az országos átlagot (64,9%) sem.

A régió lakóinak *egészségügyi alapellátását* 2005-ben 793 háziorvos és házi gyermekorvos biztosította. Egy orvosra 1.591 lakos jutott, így csak Észak-Alföldön több (1.650) az orvosonkénti népességszám. A régió belül Borsod-Abaúj-Zemplénben a legjobb (1.557) a mutató, míg a legrosszabb Hevesben (orvosonként 1.654 fő). A járóbeteg-szakellátásban az ezer lakosra jutó gyógykezelési esetek számát tekintve az észak-magyarországi régió helyzete jobb, mint az alapellátásban: Közép-Magyarország és Dél-Alföld után a 3.

legtöbb esetszámot itt rögzítették 2005-ben. A régióban 23 kórház működik, minden megyeszékhelyen található egy-egy megyei üzemeltetésű általános kórház. A régióközpont szerepét betöltő Miskolcon ezen kívül még egy megyei és két városi intézet fogadja a betegeket. A 23 kórházból 8 szakosított intézmény, amelyek főként pszichiátriai-, szenvedély-, légzőszervi- és mozgásszervi betegeket fogadnak az ország egészéből. Az ismeretesebb intézmények: a Mezőkövesdi Reumakórház, az Izsófalvai Pszichiátriai Szakkórház és Betegotthon, a Mátrai Állami Gyógyintézet, a parádfürdői Állami Kórház. Országos vonzerejű a miskolci Szent Ferenc Kórház két, Csanyik-völgybe kihelyezett, légzőszervi és pszichiátriai osztálya. Miskolcon található a térség egyetlen egyházi kórháza, amelyet a Máltai Szeretetszolgálat Gondozó Kht. működtet, valamint egy magánintézmény, amely elsősorban műtét nélküli, zúzások vesekő-eltávolításáról ismert. A régióban működő 9.556 kórházi ágy megfelelő ellátást nyújt: 2005-ben tízezer lakosra 76 kórházi ágy jutott, ennek alapján Észak-Magyarország (Dél-Dunántúllal egyetemben) a 3. legjobban ellátott térség, de az ezer lakosra jutó ágyak száma így sem érte el az országos (79) átlagot.

Az óvodai ellátást igénybe vevők száma a kilencvenes évektől kezdve csökken. Ebben a születésszám mérséklődése mellett egyéb okok (munkanélküliség, térítési díjfizetési nehézség) is közrejátszanak. Ennek következménye, hogy az óvodák korábbi zsúfoltsága ma már nem jellemző: 2005-ben országosan száz férőhelyre 93 kisgyermek jutott, Észak-Magyarországon ennél több (a hét régió között a 3. legtöbb), 95. A régióban 652 óvoda működik, egy óvodás csoport átlagosan 23 tagú.

A régió 591 *általános iskolai* feladatellátó helyén a 2005/2006. tanévben 117.521 kisdíák kezdte meg, illetve folytatta tanulmányait 11.293 pedagógus irányításával. Egy osztályra 18,9 tanuló jutott, amely a régiók között a második legkevesebb, és alacsonyabb az országos átlagnál (19,8) is. A diákok ezer lakosra vetített száma 93, amely a régiók közül a második legtöbb. A térséget alkotó három megye közül Borsod-Abaúj-Zemplénben a legmagasabb (98) ez a mutató, amelyet alátámasztanak a – megyét fiatalként jellemző – demográfiai adatok is. A régióban egy pedagógusra átlagosan 10,4 általános iskolás jutott, ez a 2. legtöbb a régiók között, de ezzel együtt kedvezőnek mondható.

A 175 *középszkolai* feladatellátó helyből 71 gimnáziumként, 104 szakközépszkolaként működik. A szakközépszkolai tanulók aránya minden régióban meghaladja a gimnáziumi tanulókét, országos átlagban 55,3%. A régiók között a legmagasabb arány (62,2%) Észak-Magyarországot jellemzi. Az ezer lakosra jutó nappali tagozatos középszkolai tanulók száma országosan 44, ugyanennyi az észak-magyarországi régióban is. Ez a régiók közötti harmadik legnagyobb érték. A térségen belül Heves megye (46) és Borsod-Abaúj-Zemplén (45) kissé meghaladja az országos átlagot. A legtöbb (12,6) középszkolás Észak-Magyarországon jut egy pedagógusra, a térségen belül pedig Heves megyében, ahol 13,6 a mutató értéke, szemben az országos átlaggal (11,3).

Az észak-magyarországi régió jelentős szerepet tölt be a hazai *felsőfokú oktatásban*, 2005-ben 43,6 ezer fiatal választotta a régió tíz felsőfokú oktatási intézményének valamelyik képzési formáját, számuk az ország egyetemi, főiskolai hallgatóinak 10,3%-a. Székhelyét tekintve öt önálló intézmény működik a régióban: a Miskolci Egyetem (2000-től 9 karral), az egri Eszterházy Károly Főiskola, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia és az Egri Hittudományi Főiskola. A Szent István Egyetem gyöngyösi Gazdálkodási és Mezőgazdasági Főiskolai Kara 2003-ban vált önállóvá Károly Róbert Főiskola néven. Az említetteken kívül öt kihelyezett főiskolai karon oktatnak (köztük a ME sárospataki Comenius

Tanítóképző Főiskolai Karán). A régió itteni székhelyű felsőfokú intézményeiben a 2005/2006. tanévben 1.517 oktató dolgozott. A hallgatók 90,6%-a egyetemi, főiskolai, 2,2%-a felsőfokú alapképzésben, 2,5%-a felsőfokú szakképzésben vett részt. A szakirányú továbbképzésben részesülők aránya 3,9%, a doktori (PhD, DLA) képzésben 0,7%-uk tanult. Ezer lakosra a régióban 35 hallgató jutott, amely jóval alacsonyabb az országos átlagnál (42), ezen belül azonban kiemelkedik Heves megye, ahol 85. Borsod-Abaúj-Zemplénben az országos átlagnak a fele (21) a mutató értéke, Nógrád megyében pedig mindössze 4. A *nyelvtanulást* már az általános iskolában elkezdik a gyermekek, Észak-Magyarországon a 2005/2006. tanévben több mint 47% angolul, 22,5% németül és 0,3% franciául tanult. Az angolul tanulók aránya magasabb volt az országos átlagnál (42,8%), míg a németet választóké alacsonyabb (30%). A régió középiskolaiban a diákok 63,9%-a angolt, 40,5%-a németet, 4,8%-a franciát tanult, és kis hányaduk az olasz (0,9%) vagy az orosz (0,3%) nyelvet részesítette előnyben. Ezek az adatok nem térnek el jelentősen az országos felmérések eredményeitől.

A régió versenyképessége

Az észak-magyarországi régió gazdasági teljesítőképességét javító folyamatok – befektetések ösztönzése, infrastruktúra fejlesztése, képzési támogatások – ellenére a régió változatlanul az ország egyik leghátrányosabb helyzetű térsége. Ez főként az alábbiakban nyilvánul meg:

- a) Az egy lakosra jutó bruttó hazai termék alapján a régiók között változatlanul az utolsó helyek egyikét foglalja el.
- b) Országos viszonylatban a foglalkoztatási arány a térségben a legalacsonyabb, kiugróan magas a munkanélküliségi ráta, emellett az átlagosnál kedvezőtlenebbek az eltarthatósági mutatók.
- c) A régió népességmegtartó ereje tovább gyengült, alapvetően a kedvezőtlen gazdasági potenciál, a munkalehetőségek hiánya miatt jelentős a vándorlási veszteség.
- d) A népesség iskolai végzettség szerinti összetétele – a szakképesítéssel nem rendelkezők magas aránya, emellett a diplomások relatíve alacsony hányada – hátrányosan befolyásolja a versenyképesség alakulását.
- e) A vállalkozások számának növekedése ellenére továbbra is Észak-Magyarországon a legkisebb a vállalkozás-sűrűség mutatója, a vállalkozások összetételére jellemző, hogy az országosnál nagyobb az egyéni vállalkozások aránya. Kevés a külföldi befektető.
- f) A beruházások területén érződik ugyan pozitív elmozdulás, de a régiók közötti különbségek e tekintetben alig változtak. Észak-Magyarország az egy lakosra jutó beruházásokat tekintve 2005-ben a régiók rangsorában az ötödik.
- g) A kutatás-fejlesztés hosszú távon elősegítheti a gazdaság élénkülését, e téren is hátrányos a régió helyzete, mivel itt a legalacsonyabb a K+F ráfordítások GDP-hez mért hányada.

A negatív hatásokat részben ellensúlyozhatják az alábbi területeken bekövetkező változások:

- a) Az M3 autópálya újabb szakaszának megépítésével tovább javult a térség elérhetősége, közúti megközelíthetősége, mindez javítja a versenyképességet.

- b) Jelentős fejlesztések valósultak meg az infrastruktúra területén, amelynek kiépítettsége a külföldi tőke beáramlásának, újabb beruházások megvalósításának fontos feltétele.
- c) Kevés számú, de nagy tőkeerejű külföldi vállalkozás telepedett meg a térségben, amelyek befektetései révén hozzájárultak a régió – különösen az ipar – fejlődéséhez.
- d) Az ipari termelés növekedése 2000. évet követően Észak-Magyarországon volt az egyik legdinamikusabb, amely a fajlagos mutató kedvező alakulásában is nyomon követhető. A régió gazdaságszerkezetében az ipar jelentősége átlag feletti. Az ipari termelés legnagyobb hányadát a gépipar és a vegyipar adja.
- e) A régió számos idegenforgalmi vonzerővel rendelkezik (pl. gyógy-, bor-, lovas, vadászturizmus), emellett jelen vannak azok a kulturális és természeti adottságok, amelyek az idegenforgalmi kínálat megfelelő színvonalával párosulva növelhetik a régió gazdasági potenciálját.
- f) A térség szerepe jelentős a felsőoktatásban, az ország egyetemi, főiskolai hallgatóinak több mint egytizede választotta 2005-ben Észak-Magyarország felsőfokú oktatási intézményeit. A humán erőforrás képzettsége, nyelvismerete, a foglalkoztatottak iskolázottsági szintjének javítása a versenyképesség növelésének egyik alapvető feltétele.

Az elemzésből látható, hogy Észak-Magyarország gazdasági helyzete több szempontból továbbra is kedvezőtlen. A versenyképesség élénkítésének meghatározó eleme lehet a régióba érkező hazai és EU-támogatások hatékony felhasználása.

(A régió gazdasága és versenyképessége. Észak-Magyarország »készítették: Fejes László, Hollóné Fodor Éva, Nagy Erzsébet, Szabó Zsuzsánna, Szalainé Homola Andrea, Szekeres Istvánné, Szilágyi Ferencné, Szűcs Lászlóné; sorozatszerkesztő: Juhászné Hantos Éva« Központi Statisztikai Hivatal Miskolci Igazgatósága, 2006. A szöveget összeállította: Bolvári-Takács Gábor.)

